

ПТУШКІ І МЫ

№7
'2005

Дзіцячая старонка

Совы палюць па начак. У цемры іх зрок у сто разоў лепшы, чым у нас. При тым і ўдзень яны бачаць выдатна. Акрамя таго, совы могуць знаходзіць ахвяру на слых нават пад снегам.

На зямлі жыве 139 відаў соў. Гэтыя птушкі з'явіліся прыкладна 60 - 70 мільянаў гадаў таму. Іх цела будова прыстасавана для палівання.

Лапы ў соў абаротна-напальцавыя: два палцы накіраваныя ўперад, два - назад. Гэта вельмі зручна для спявання ахвяры.

Далекае рухаванні соў свабодна паварочваюць галаву на 360 градусаў.

Мокнае на канцы пера і робіць палёт совы бяскрыўным, дазваляючы ёй непрыкметна набліжцца да ахвяры.

Совы прыносяць вялікую карысць наравку энцінам дробных грызунцаў. На жаль, дзейнасць чалавека - высечка лесу, асушэнне балотаў - гадзейнічае вытэрманню гэтых птушчых нарых дрэважоркаў.

Рыбалка і лоўля птушак "перавесам".
Старожытны мялочак

На старонках часопіса "Птушкі і мы" зноў самыя розныя матэрыялы: апавяданні натуралістаў, гістарычныя нататкі, здымкі фотаамаатараў, дзіцячыя малюнкi. І усё пра прыроду, птушак, зявроў, расліны...

Многіх з аўтараў нашы чытачы ведаюць добра - яны ўжо не раз друкаваліся тут. А для некаторых гэты нумар - першая проба пера.

Арнітолаг з Беларускай птушчы Андэрэй Абрамчук распавядае нам пра мясціну, якую ён любіць, - Арэхаўскі луг. І ў гэтым вялікі сэнс. Давайце ішчы і ішчы раз расказаць усім: сябрам і незнаёмым пра нашы самыя лепшыя куточки, родныя краіны, самых цікавых і таямнічых птушак.

Не саромейцеся сказаць усім: "Глядзіце, якая цудоўная наша прырода, я люблю яе".

Пішыце ў рэдакцыю. Нам вельмі патрэбны вашы захаханыя ў Беларусь лісты.

Ігар Бышнёў

© 2005, ГА «Ахова птушак Беларусі», АПБ

Перадрук дазваляецца пры ўмове спасылкі на часопіс «ПТУШКІ І МЫ»

Рэдактар: Ігар Бышнёў

Рэдакцыйная рада:
Уладзімір Іванюк, Аляксандр Вінукоў,
Віктар Фенюк, Сяргей Зуенка,
Сяргей Пільсевіч, Павел Пячух

Пераклад на англійскую мову:
Віктар Фенюк

Малюны: Ігар Бышнёў

Распаўсюджванне бясплатна
срод сямброў АПБ

Наш адрас:
АПБ, а/с 306, Мінск-50, 220050, Беларусь
Тэл.: (017) 263 01 30, Факс: (017) 263 06 13
E-mail: APB@tut.by, <http://apb.iatp.by>

Надрукавана ў тыпаграфіі ТАА «Юстэж».
Ліц. №02330/0148792 ад 30.04.2004
Мінфармацыя РБ
Наклад 299 экз. Заказ 1122.

Дзейнасць АПБ падтрымліваецца Каралеўскім
Таварыствам Абароны Птушак (RSPB),
партнерам BirdLife International
у Вялікабрытаніі

АПБ уключае афіцыйны
прадстаўніцкім BirdLife International
у Беларусі

ЗМЕСТ

ПТУШКІ І МЫ №7 2005

На здымку: АМЯЛУШКІ
(фота І. Бышнёва)

4 ПОГЛЯД
У.ІВАНЮСКІ, старшыня АПБ

5 ВАКОЛ СВЕТА
У сэрцы
Паўднёвай Амерыкі
Аляксандр ВІНЧУСЬКІ

7 ВАКОЛ СВЕТА
Навіны арніталогіі

8 ПРЫРОДНАЯ СПАДЧЫНА
Арэхаўскі луг
Андрэй АБРАМЧУК

10 ПТУШКА ў АБ'ЕКTYВЕ
Фотааконкурс-2004

12 Нашы совы

15 ЗАПІСКИ НАТУРАЛІСТА
За таямнічымі птушкамі
ноччу
Эдуард МОНГІН

17 ПТУШКА ГОДА
Таямнічая незнаёмка
Мікалай ЧЭРКАС

19 ПТУШКА ГОДА
Здымак
барадатай
кугакаўкі
Ігар БЫШНЁУ

20 з ГІСТОРЫІ
БЕЛАРУСКАЙ АРНІТАЛОГІІ
Васіль Фёдаравіч
Гаўрын
Васіль ГРЫЧЫК, Мікалай ЧЭРКАС

22 ПТУШЫНЫЯ ГІСТОРЫІ
Ці любяць птушкі
аўтамабілі?
Ігар БЫШНЁУ

23 Дзіцячая старонка

Дарагія сябры!

Прайшоў год з таго моманту, як я прыняў эстафету старшынства з рук Міхаіла Нікіфарова. Ён пакінуў мне ў спадчыну даволі наладжаны і збалансаваны механізм АПБ, які ўжо пачаў набіраць зададзенае хуткасць. Увесь мінулы год у мяне была непрыстая задача: пастаянна трымаючы руку на пульсе АПБ, сабраць за тым, каб мы не толькі не аступілі з заважаных пазіцыяў, але і зрабілі ўжо ўзровень крокі наперад па ўсім накіраванні. У народзе гаворыць, што куранятаў увосень пачаць, а цыпер за акном вкрадзудовай залатай восень. Самы час падводзіць вынікі. На жаль, у межах гэтага звароту я не магу асветліць усё тое, што планавалася, тое, што зроблена, і тое, што замянае выканаць тых ці іншых пункты плана.

Чапка з гэтых пытанняў асэнсоўвалася ў біюлетэніх АПБ і ў поўным аб'ёме будзе прааналізавана ў дакладзе на чарговым з'ездзе. Разам з тым пра асноўныя дасягненні і адносныя неўдачы я павінен сказаць. Наступіў заключны этап праекта, звязанага з выкананнем планаў кіравання ТВП Палесся, пасля чых стартваў праект ТАСІС па стварэнні школьных клубаў, якікі разаніс у распублліцы меў чарговы чэмпіянат па спартыўнай арытэлагі. Працягваецца рэалізацыя праграмы па вывучэнні і апісанні "ТВП Беларусі", падрыхтавана 2-е выданне "Скарбаў прыроды Беларусі". На стадыі рэгістрацыі знаходзіцца праект ГЭФ-ПРААН па аднаўленні парушаных балотаў, а ў цэлым – у блоку "Захаваанне рэдкіх відаў і асноўных месцаў жыцця" ужо выканавецца ці стартуе ў канцы 2005 і на працягу 2006 гадоў больш за сем буйных праектаў.

Для каардынацыі працы, звязанай з гэтымі праектамі, і, уласна, для кантролю за якасцю іх выканання, перад намі ўнікала неабходнасць выдзялення ў пастаянны штат офіса АПБ пасады намесніка выканаўчага дырэктара па выкананні навуковых праектаў.

Паступова развіваецца структура нашай арганізацыі: узнікаюць новыя рэгіянальныя аддзяленні, раскінаюць свае крылы клубы "Крылаты дзюр". Разам з тым прыходзіцца канстатаваць, што павелічэнне колькасці сяброў АПБ ідзе не такімі хуткімі тэмпамі, як хацелася б. Але на гэта ёсць свае аб'ектыўныя і суб'ектыўныя прычыны. Пра адну з іх мне хацелася б рас-

павесці больш падрабязна. У шэрагу рэгіянальных ВНУ існуюць бялагічныя факультэты з кафедрамі заалогіі, батанікі, экалогіі. Штаты гэтых ВНУ забяспечаны высокакваліфікаванымі спецыялістамі-біялагамі, але чамусці гэтыя актыўныя масы выкладчыкаў і студэнтаў застаюцца па-за дзейнасцю АПБ. Гэта гаворыць аб тым, што мы недастаткова актыўна працуем з імі на месцах, мала прыцягваем іх да выканання праектаў, якія ажыццяўляюцца ў гэтых рэгіёнах.

У межах прапанаванага звароту я не маю магчымасці пералічыць усе арганізацыі і правядзення АПБ месцовыя кампаніі і акцыі – іх вельмі многа. Для прыкладу нагадаю толькі, што нацыянальная акцыя "Тарадская ластаўка – птушка 2004 году" стала лаўрэатам конкурсу "Р'емя-2004".

У традыцыях АПБ актыўнае супрацоўніцтва са сродкамі масавай інфармацыі як у сталіцы, так і ў рэгіёнах. Хоць і не заўсёды ў тэрмін, за што я як старшыня АПБ, прашу прабачэння, але мы працягваем выдаваць наш біюлетэнь, наш часопіс "Птушкі і мы", наш навуковы "Subbuteo" і ўсё іншае "НАШАЕ..."

Мне хочацца спадзявацца на ўжо ўзровень сяброў АПБ, што наша арганізацыя працягвае пазітыўны рух у патрэбным кірунку, хоць і з пэўнымі цяжкасцямі. Хочацца таксама адзначыць, што гэты шлях нам лягчы пераадоляць яшчэ і таму, што заўсёды побач з намі наш надзейны партнёр – RSPB.

Будзем памятаць, што АПБ створана для вывучэння і аховы нашых любімых птушак і ўсёй бяразнастайнасца дзеля сучаснага і будучага пакаленняў. Паспеху вам!

Уладзімір Іванюскі,
старшыня АПБ,
26.10.2005 г.

In his address to the readers of "Birds and Us" magazine, APB chairman Dr Uladzimir Ivanouski focused on achievements of the organization in 2005, among which were finalization of the project on implementation of urgent conservation measures of management plans for key Polesia mires, successful launch of TACSIS project on establishment of a network of school clubs, big resonance of the national birdwatching championship. The programme of IBA inventory is on the run allowing to prepare the second edition of "The treasures of Belarusian nature". With GEF-UNDP project on restoration of degraded peatlands undergoing registration, the component "Conservation of rare species and key habitats" of APB strategic plan has over 7 large projects that are implemented or launching in 2005-2006.

У СЭРЦЫ ПАЎДНЁВАЙ АМЕРЫКІ

Аляксандр ВІНЧЭЎСКІ

Фота аўтара

Планш, звязаныя з асваеннем паўднёваамерыканскага кантыненту, узніклі ў мяне восенню 2003 года, калі BirdLife International прапанаваў АПБ удзельнічаць у праграме павышэння кваліфікацыі супрацоўнікаў нацыянальных арганізацый. Чатыры модулі праграмы Building on experience планаваліся ў Гане, Ірданіі, Парагваі, Інданезіі. На маю доло выталі трэнеркі ў Гане і Парагваі.

GUYRA PARAGUAY – "АХОВА ПТУШАК" НА МОВЕ ГУАРАНІ

У Асунсьёне мы наведалі офіс парагвайскай партнёрскай арганізацыі Guyra Paraguay (GP), заснаванай у 1997 годзе бедуогчымамі-энтузіястамі. Гэтая арганізацыя налічвае 12 штатных супрацоўнікаў і каля 160 сяброў. Яе супрацоўнікі з гонарам паказвалі нам свае дасягненні. Асабліва ўразіла наведванне ПС-лабараторыі і офіса. Арэнда палова імплазантага двухпаварховага асабніка з басейнам і невялікім унутраным дварыкам у цэнтральнай частцы Асунсьёна абыходзіцца арганізацыі штомесячна ўсяго 500 долараў. Разнастайныя фонды ЗША ахвотна фінансуюць розныя праекты, спараваныя на захаванне і вавучэнне біяразнастайнасці Паўднёвай Амерыкі.

Самай прыярытэтанай задачай GP з'яўляецца захаванне першай ТВП Парагваі – ліянога масіва Сан-Рафазель. Гэта ўнікальная частка, што захавалася ад атлантычных першабытных лясоў, якія знікаюць проста на вачах. За 400 гадоў знаходжання еўрапейцаў у Паўднёвай Амерыцы ад атлантычных лясоў засталася 12%, пры гэтым не больш за 2% у натуральным стане. У Сан-Рафазель водзіцца 11 відаў птушак, якім пагражае глабальная небяспека. Сярод іх – славуны арол-гарлія і каралеўскі грэф. Гэтая тэрыторыя была аб'яўлена нацыянальным паркам яшчэ ў 1932 годзе, а межы былі вызначаны толькі ў 1997 годзе (60.000 га). Каб не аддаваць лес дзяржаве, прыватныя ўладальнікі, якім да гэтага часу належыць большая частка ўнікальнага лесу, за пяць гадоў высеклі яго літую частку. У 1999 годзе быў арганізаваны Кіраўнічы камітэт, які складаецца з дзяржаўных арганізацый і НДА, зем-

ляўласнікаў Сан-Рафазель і тэрыторыі, што суседнічаюць з ім. Камітэт рэгулярна збіраецца і кансалідуе зацікаўленыя сілы вакол нацыянальнага парку. Аднак урад не валодае неабходнымі рэсурсамі для выкупу землі. Задача кааліцыі GP і яшчэ некалькіх грамадскіх арганізацый – сабраць срэды для выкупу Сан-Рафазель з рук прыватных ўладальнікаў. Ужо выкуплена некалькі ўчасткаў плошчай каля 150 га.

GP ініцыявала праграму па міграцыі птушак. Пад час выканання праграмы было апісана адно з найважнейшых месцаў адлачынку і нагулу кулікоў у Паўднёвай Амерыцы – у заліве Асунсьён (Bahía de Asunción). У гэтай ТВП былі адзначаны кулікі 18 відаў, рэгулярна ўлічваюцца больш за 1% сусветнай папуляцыі *Calidris melanotos* і *Tringites subruficollis*. Тут былі зафіксаваны ў вялікай колькасці неакрытыя мігранты ў лагуна чак.

Пасля піянерскіх даследаванняў авіафайны травяністых раўнін і балотаў серада на поўначы Сан-Рафазель арганізацыя выконвае шпэр шпэра праектаў па захаванні месцовай біяразнастайнасці.

ДЗІКАЯ ПРЫРОДА

Калі вы не любіце дзікай прыроды, то екаці у трыдцятых царства ў Парагваі вам няма неабходнасці. А вось калі любіце...

У Парагваі сустракаецца каля 800 відаў птушак. З іх 27 відаў занесены ў міжнародную Чырвоную кнігу. 5 відаў птушак з'яўляюцца эндэмікамі. У краіне вызначана 40 ТВП, 5 рамсарскіх тэрыторый.

Парагваі фізіка-геаграфічна дзеліцца на дзве амаль роўныя часткі – большую, што знаходзіцца на захад ад ракі Парагваі, якая называецца чак і Гран чак і ўяўляе сабою раўніну, падобную да палеаскай з лясамі, балотамі, хмызнякмі, саванамі, і ўсходнюю частку, гістарычна пакрытую трапічным лесам. Каля 95% тэрыторыі краіны знаходзіцца ў прыватнай уласнасці (колькі дакладна – не ведае ніхто). На жаль, "развязаўныя" рукі ўласнікаў і поўнае ігнараванне законаў прывялі да таго, што ва Усходнім Парагваі знічаны амаль усе першабытныя лясы.

У Асунсьёне амаль на кожным кроку і шпэр можна купіць вырабы з *pai santo* – цяжкавагавага араматычнага дрэва, нарыхтоўка якога катэгарычна забаро-

нена. У сувязі са знічненнем лясоў дзесяткі відаў жывёлаў і расліннага аказаліся на мяжы знічнення. Праўда, многія віды птушак прыстасаваліся да жыцця ў другасных лясах, што дзёндзе былі пасаджаны на месцы высечаных. Тут без складанасці можна убачыць некаторыя віды ярка афарбаваных траконаў, туканаў і папугаў.

Уздоўж дарог на ўсім Парагваі вас суправаджаюць платы. За імі – прыватная ўласнасць: праход і праезд забаронены. Нам казалі, што атрымаць дазвол у гаспадара якой-небудзь стаянкі, каб пазнамяцца з не прыродай, нескладана, але для гэтага патрэбна, па-першае, ведаць іспанскую мову і, па-другое, застаць на месцы гаспадара, які звычайна жыве ў горадзе і прыязджае ў сельскую мясцовасць зрадку, як на дачу. На ўстановах жывуць тролькі метысы і індзейцы, якія пасля свайго гаспадарскага жывёлу і займаюцца раслінаводствам. Нацыянальныя паркі хлоска падрыхтаваны да прыёму турыстаў, прынамсі, дабрацца да гэтых паркаў нельга, і магчымаць нацледу там вельмі абмежаваныя. Пра стварэнне ўмоваў для назірання за птушкамі і жывёламі няма й мовы. А каб убачыць пазваночную жывёліну ў тралічным лесе, патрэбен неверагодны цацунак. Найрасцей назіраць за папугаімі і іншымі лятучымі і квітнічым караванам на ўлеску.

ЧАКО

Гран чако таксама падзелена агароджамі на акуратныя ўчасткі. Але невялікая ўрадлівасць тутэйшых земляў пакінута гэты край маланаселеным. На 800 км раскінулася чакская раўніна, а жыве тут толькі 5% насельніцтва краіны, хоць і так сярэдняя шчыльнасць парагвайцаў у 4 разы меншая, чым у Беларусі. Амаль першабытная прырода чако і ў маштабы не могуць пакінуць абыякавым. Проста з адзінай дарогі, што вядзе з Асунсьёна ў Балівію, можна за гадзіну убачыць каля дзесятка драпежных птушак; а таксама буслоў – біру і магуары, ружовых колціц, мускусных качак і гіганцкіх лісных пастушак.

На жаль, мы не мелі часу для наведвання аддаленых рэзерватаў у Гран чако. Але ўжо ля першай ракі, што перасякала дарогу, мы змалі прагульцы сціжкімі мясцовымі паліўнічымі і браканьераў у галерэйным рачным лесе, што быў акаймаваны пальмавай саванай. На берагавой гразі убачылі следы тапіра і мясцовых лісіцаў, лянога ката ягуарунды і інота кашці. Чарнагаловыя папугаі і гіганцкія птушкі-паўзункі, дробныя цыранулеты-валасяніцы прыцягвалі ўвагу кожнага пільнага хвілінаў. Меркучы па рэштках палівання, што засталіся ля кастрышчаў браканьераў, у наваколлі сустракаліся і страусы нанду. На жаль, на наступны дзень я мусяў адлітаць, але з задавальненнем правёў паўдзень у чако, вярнуўшыся ў Асунсьён перад самым адлётам у Сан-Паўла.

Дзякуючы чако мой асабісты спіс птушак папоўніўся 30 новымі відамі.

РАЗВІТАННЕ

Тэмпература змянілася ад +5 ноччу да +25 днём. Разгар мясцовай зімы. Ліпенская парагвайская зіма ніколы не ажалодзіла наш першапраходчыцкі азарт – мы глядзелі на ўсё шырока расплюшчанымі вачыма, адкрывалі для себе новыя віды птушак, запісалі ў палыява бланкеты прыкметы відаў, што не знайшліся ў вызначальніку (а раптам новы для навукі від?). Развітаючыся з гэтай гасціннаю тарачаю краінаю, мы па-добраму зайздросцілі маладому англічаніну Джону, які колькі гадоў назад змяніў туманны Альбіён на тутэйшую прыгажосць, эмігрантам-суаіччэнікам, што яшчэ да вайны грунтоўна асталываліся тут і стварылі спраўдзены славінскія паселішчы сярод бяскрайніх прастораў невялікай паўднёваамерыканскай краіны. Капі яшчэ вецер вандраванню закіне ў другое паўшар'е?

In his article "In the heart of South America" APB-BirdLife Belarus CEO Alexandre Vintchevski tells about nature conservation activities of Guyra Paraguay (GP), the BirdLife International partner in Paraguay. Founded in 1997 by birdwatchers, this organization works actively to protect country's unique nature. One of the main priorities is conservation of the first IBA of Paraguay - San Rafael forest that supports 11 globally threatened species. The author also shares his impressions of magnificent nature of Paraguay.

НАВИНЫ АРНІТАЛОГІІ

Новае даследаванне, якое выканалі BirdLife і Nature Uganda (BirdLife ва Угандзе), паказвае, што ТВП з'яўляюцца эфектыўным механізмам для захавання шырокага дыяпазону біяразнастайнасці. Нягледзячы на тое, што ТВП адбіраюцца выключна па крытэрыях, заснаваных на птушках, абаронцы прыроды даўно зразумелі, што гэтыя тэрыторыі гэтакасава важныя для захавання большага дыяпазону іншых раслінна і жывёлаў, якім пагражае знікненне.

Лясы дэпартамент правёў інвентарызаванне пярэдняй часткі таскананчын групы (птушкі, даёння матылькі, якіялі начыны матылі, дробныя сусуны і дрэвы) ва ўсіх 50 лясных рэзервах Уганды. Паралельна Nature Uganda вылучыла па арніталогічных паказальніках срод лясных рэзерватаў 13 ТВП. Аказалася, што гэтыя тэрыторыі ўтрымліваюць таксама найбольшую колькасць прадстаўнікоў кожнага з пярэдняй тэрыторыі і параўнанні з астатнімі рэзерватамі.

Biological Conservation Volume 125

Новая публікацыя НДА "Ахова птушак Нипала" (BirdLife ў Непале), "Статус няпальскіх птушак у 2004", акрамя канстатацыі ўжо вядомых фактаў пагоршэння стану біяразнастайнасці, утрымлівае трывожную інфармацыю пра вельмі высокую хуткасць зніжэння птушак. Напрыклад, крычка (*Sterna aurantia*) яшчэ ў 1991 годзе была звычайным відам, а цяпер у Каралеўскім нацыянальным парку Chitwan не зарэгістравана ніводнай птушкі. У рэзерваце Тару Коші за апошнія тры гады самая вялікая чарада складалася з шасці птушак.

Арнітафауна Нипала складаецца з 861 віду – 8% ад усяго вядомых у свеце птушак. З іх 133 (15%) цяпер знаходзяцца пад пагрозай знікнення, разам з 72 відамі, стан папуляцый якіх – крытычны.

Прычыны пагоршэння навакольнага асяроддзя выклікаюць беднасцю і прыростам насельніцтва на фоне хранічнай палытнай неўстойлівасці. Мясцовае насельніцтва знічае лясы для паширэння месца для сям'і і на паліва (драўніна складае 78% у паліўным балансе краіны) на тэрыторыях, якія некалі добра ахоўваліся, – а гэта асноўная прычына знікнення

жаўтабрушкавай пячураўкі (*Phylloscopus cantator*), баблера Абота (*Malacocincla abbotti*). Бенгальскі фларыкан (*Houbaropsis bengalensis*), балотны франколін (*Frankolinus gularis*) і ерчых Хаджана (*Saxicola insignis*) знікаюць праз няправільнае кіраванне лугавымі экосістэмамі. Вузкасפעцыялізаваныя віды, такія як траганпан сатір (*Tragopan satyra*) і вялікі насарог (*Buceros bicornis*), пакуюцца ад прамысловай здабычы бамбука і, асабліва, у сувязі са знічэннем старых дрэў. Усёды знізілася колькасць рыбаедных птушак, таму што ўсі рыба практычна знічана нават на тэрыторыі нацыянальных паркаў: з дапамога атрутных рэчываў, узрыўчаткі і шматлікіх невадаў.

The State of Nepal's Birds 2004

Жаўтавокі пінгвін (*Megadyptes antipodes*) лічыцца самым рэдкім пінгвінам у свеце. Ад таімяннай хваробы гіне амаль 80% птушанят у найбольш пацярпелых раёнах Паўднёвага вострава Новай Зеланды. Пыбан з глабальнай папуляцыі, якая налічвае 5000 птушак, гэты від класіфікуецца на сёння як знікаючы. Галоўныя пагрозы – гэта інтрузіравааныя дралежнікі, найперш каты і гарнастаі. Затым – страта і дэградацыя традыцыйных месцаў існавання, рэзка спад колькасці птушак, звязаная як з хваробай, так і з недахопам ежы.

Жаўтавокі пінгвін (*Megadyptes antipodes*)

Дэпартамент аховы прыроды Новай Зеланды цяпер праводзіць даследаванні, звязаныя з вызначэннем прыроды хваробы, якая, як міркуецца, выклікана штамам CORYNEBACTERIUM. Вядома больш за 50 штамаў гэтага тыпу інфекцыі, адзін з якіх выклікае дыфтэрыю ў чалавека.

Папярэдняе заўважэнне, што ўспрымальныя да хваробы толькі птушаняты, да гэтага часу не выяўлена ніводнай хворай дарослай птушкі. Усе птушаняты, да якіх змаглі дабрацца вучоныя на

востраве Атага, атрымалі антыбіётыкі. Вялікі суседні калоні малых пінгвінаў (*Eudyptes minor*), відаць, валодаюць імунітэтам да гэтай хваробы.

Forest and Bird, 2005

Беладзюбы дзяцел *Auxalbon (Camprephus principalis)*, адзін з найбуйнейшых дзяцлаў свету, нядаўна быў засведчаны ў Арканасе, ЗША. Лічыцца, што гэты від знік яшчэ ў 1944 годзе, калі бачылі апошняю самку. На працягу часу з лютага 2004 і па красавік 2005-га ў лесе Біг Вудс (басейн Місісіпі) адбылося некалькі рагістрацый адной мужчынскай асобіны гэтага віду. Зроблены відзазапіс, на якім можна разгледзець пяць характэрных прыметаў гэтага віду. Лясны масіў мае плошчу больш як 220 000 га, і невялікую папуляцыю тут знайсці складана. Лес часткова аднавіўся пасля інтэнсіўнага высякання, што і прывяло да знікнення гэтага віду птушкі.

Science, Vol 308, Issue 5727, 1460-1462, 3 June 2005

Даследаванні пацвердзілі, што бургаловы папаўзень, месцам жыццязва якога з'яўляецца востраў Гранд Багама, можа быць асобным відам. На сучасны момант вылучаюць 3 падвіды бургаловага папаўзня (*Sitta pusilla*), два з іх фіксуюцца ў кантынентальных ЗША: *S. p. pusilla* – на паўднёвым усходзе, *S. p. calceps* – у Фларыдзе. Толькі *S. p. pusilla* жыве па-за межамі кантыненту на Гранд Багама. Цікава, што гэты падвід быў апісаны арнітолагам Джэймсам Бондам, імем якога Ян Флемінг назваў свайго супершпіёна. Апошнім даследаванні паказалі, што голасам і памерам дробны астраўныя форма моцна адрозніваюцца ад іншых падвідаў і можа лічыцца асобным відам: *S. insularis*. Такім чынам, птушка становіцца чацвёртым эндэмікам астравоў. Тым не менш, незалежна ад статусу, які атрымае папаўзень з часам, месцажыццязва гэтай птушкі знаходзіцца пад пагрозай. Папуляцыя колькасцю 1800 асобінаў займае ляс, дзе расце карыбскіх сасна (*Pinus caribaea*). Толькі наданне ахоўнага статусу лясным масівам дапаможа засцерагчы лес ад высякання і забудовы.

2004. Bahamas Journal of Science 12(1):21-28

Пераклаў Аляксандр ВІНЧУЎСКІ

АРЭХАЎСКІ ЛУГ

Андрэй АБРАМЧУК

Напэўна, шмат хто ведае пра найбольш захаваны прыродны скарбы Беларусі, большасць з якіх знаходзіцца на поўдні краіны, на Палессі. Большасць, прынамсі, спецыялістаў і аматараў прыроды ведаюць Тураўскі луг, Выганнаўскае возера, рыбгасы "Сялец" і "Белое", шмат іншых цікавых і прыгожых мясцінаў, і ў кожнага арнітолага і проста аматара прыроды напэўна ёсць свае любімыя мясціны. У гэтым артыкуле я хацеў бы распавесці вам яшчэ пра адну.

Тут, на самай мякцы з Украінай, недалёка ад граніцы з Польшчай, сярод вялізных плошчаў асушаных зямель, захавалася невялікі куточак нехранутага прыроды — усё Палесся ў мініяцюры. Сапраўднай перлінай гэтага куточка з'яўляецца возера Арэхаўскае — найбуйнейшы, захаваны ў натуральным стане вадаём у беларускай частцы басейна Заходняга Бугу. На паўднёва-усходнім беразе возера знаходзіцца невялікі забалочаны пойменны луг, плошчай ужо каля 200 га. Аднак вясной, калі возера разліваецца і ўвесь луг пакрыты вадою, акрамя асобных нешматлікіх сухіх астраўкоў, ён ператвараецца ў царства калеводных птушак. Каго тут толькі не сустранеш! Пры-

шоўшы сюды на досадку і не пастрышы дастаць блянок, заўважаш, а дакладней спачатку чуюць характэрнае "беканне" бакасы, які на працягу ўсяго дня будзе такаваць над лугам, то хутка набіраючы вышыню, то рэзка кідаючыся ўніз. Раніцай бакасы невялікімі групамі альбо па адным збіраюцца на травяныя мелкаводзкія альбо каля лужай, дзе шукаюць сабе здабчыцу. А калі іх выпадкова патурбуеш, яны разлітаюцца, робячы характэрныя імгненныя кіды ў розныя бакі. Тут жа, поруч з бакасамі, зрэдку можна ўбачыць і стучка — невялічкага паўночнага куліка, які сустракаецца на лузе толькі на пралёце і ў адрозненне ад свайго тэмпераментнага суседзя характэрнае вельмі спакойным характарам. Сядзіць звычайна дзе-небудзь на краі лужыны, па-сярод леташніх сухіх травак, і заўважаш яго вельмі складана. Але часцей за ўсё тут можна сустрэць звычайную ў нас юнгаўку ды куліка-случка, якія, як бы слаборнічачы, суправаджаюць цыбе, пакуль, як ім здаецца, не прагнуча са свайго гнездавага ўчастка.

Арыстакратамі Арэхаўскага лугу з'яўляюцца вялікія грызкукі. Сёння ў Еўропе гэта вельмі рэдкія птушкі, невялікая іх калонія тут налічвае 8—15 пар. Вілікія, даўганогія і даўгадзюбныя, яны дзеляцца расходжваюць па калена ў вадзе сярод маладой травы і адразу прысваюць увагу. Але і яны вельмі

ўважлівыя: як толькі заўважаш, што вы накіроўваецеся ў іх бок, адразу ж уздымаюць абурны крык. Іх характэрнае "уцудоу-уцудоу" вельмі добра выдзяляецца ў агульным хоры балотных жыхароў пойменнага лугу.

Калі ідзе па калена ў вадзе па насычаным рознымі колерамі і птушынымі галасамі лузе, тады разумеш, што тут, сярод невялікага кавалачка нехранутага прыроды, сярод яго жыхароў, можна па-сапраўднаму адчуць радасць жыцця запаветнай прыроды. І, быццам у адказ на ўзыхвае ў цябе пачуццё радасці, хуткія самцы-бяталены, незвычайна прыгожыя і розныя ў сваіх вясковых убраннях, імкнучыся зававаць сэрцы непрыгожых у параўнанні з імі самок, пачынаюць свае незвычайныя танцы, якія часам пераўтвараюцца ў сапраўдныя батальныя сцэны. Але раптам танцы спыняюцца, птушкі імгненна ўзлітаюць шчыльнай чародай і, зрабіўшы некалькі кругоў, зноў апускаюцца на адзін з астраўкоў, працягваюць свае танцы. Што маглі напалохаць птушак? Узяўшы галаву ўгору, заўважаш буйную драпежную птушку, якая лунчае над лугам. Характэрныя светлыя ніз, крыку сагнутыя ў паніце крылы і светлая шапачка на галаве адразу дэвалююць пазнаць скапу. Скала не часты госьць на Арэхаўскім лузе. Часцей, ды і то толькі ў перыяд міграцыі, яна з'яўляецца над возерам і разлівамі. Сярод іншых піратых драпежнікаў тут можна ўбачыць высока ў небе малага арліца, арлана-белахвоста, які часам залітае з возера і разліваў, недалёка ад якіх у забалочаным алейніку знаходзіцца яго, самага буйнага пірататага драпежніка нашай краіны. Але, абодва гэтыя моцныя прыгожыя драпежнікі не вельмі ўжо і небяспечныя для піратых жыхароў лугу. Калі першы з іх, нягледзячы на свае памеры і ганарлівую постаць, з'яўляецца даволі дзіўным гурманам, аддаючы перавагу ў харчванні паніўкам і жабам, то другі, не вышляючы асоблівых патрабаванняў у харчванні, з птушак ловіць пераважна раненых альбо аслабленых вадаплаўных.

Сярод іншых рэдкіх жыхароў лугу тут вясною можна ўбачыць халіскі вельмі рэдкі ў Беларусі, жоўтадзюбага ледбедзі-клікуна, які атрымаў сваю відную назву ўкраз дзювоў характэрна-

му гучнаму трубнаму голасу, што крыху нагадвае вышэй ахрыплай пакарнай сраны.

З блакітнай вышынні неба бясконым, бесперапным патокам лясца вясёлая песня палывага жаўрука. А на сухіх астраўках калі-нікالی можна сустрэць сціллага і маўклівага, які аднак адрозніваецца экстравагантным адзеннем, яго паўночнага суродзіча – рагатага жаўрука, жыкара тундры.

Заласцістая сеўка, сьвец, шматлікія баталены, лебедзь-клікун, рагаты жаўрук, чырванавалівы свіртун – часам вясной Арохаўскі луг нагадвае хутчэй кавалачак паўночнай тундры, а не палескі край.

Пад час гнездавага сезону луг увулье сабой адну вялікую калонію, дзе найбольш шматлікім жыкарам з воднабалотных птушак з'яўляюцца юнгаў і кулікі-слукі. Тут жа побач на асакowych купінах будуць свае гнёзды вялікія грыдукі, а на сухіх узвышаных астравах гняздыцца некалькі пар вялікіх зуйкоў і нават вельмі рэдкая ў Беларусі канкашылаховка.

Побач з лугам размешчана возера Арохаўскае, а крыху на поўнач за возерам, адасобленая ад яго невялікай паласой затопленага большую частку году алешніка, знаходзіцца старая торфапляцоўка – урочышча Разлівні. Саме возера, а таксама затопленая торфапляцоўка, з'яўляюцца ўнікальнымі месцамі, дзе знайшлі сабе прытулак шмат рэдкіх і знікаючых у Еўропе птушак.

Самым таямнічым жыкарам трысняговых джунгляў з'яўляецца чапля-бугай, чый голас чуваць тут найчасцей. Часам на разлівах з адной кропкі чуваць да 5 вакалюючых птушак. Аднойчы, калі мы разам з польскімі сябрамі былі на экскурсіі ва ўрочышчы і на

возеры, некалькі разоў у нас з-пад саптых ног узліталі бугай. Пасля адной з такіх чарговых сустрэч адзін з палкаў сказаў: "Што ж гэта за край такі, дзе ад бугаёў трэба адбівацца?" Блізкі родніч чапля-бугая – чапля-лазінік. Яна больш скрытная, і часцей яе сустранеш у зараслах карчоў па берагах каналаў, дзе яна звычайна будзе сваё гняздо і выводзіць птамыства. У тых жа трысняговых зараслах, часцей увечары і на досвітку, можна пачуць характэрнае

"квак-кввак" малага пагоніча, невялікай, вельмі прыгожай і асцярожнай птушкі, таксама рэдкай у Еўропе. Цэлы дзень па акрузе разносіцца характэрны трэск салаўінага шчыркуна і сумны півость рэмеза. І хаця самога рэмеза даволі цяжка ўбачыць – вельмі ўжо ён маленькі і рухавы, затое яго гняздо даволі часта трапляецца на вочы, асабліва з восени да зimy, калі на дрэвах і кустах няма лісця. Гняздо, даволі вялікае ў параўнанні з самай птушкай, мае выгляд вялікай рукавічкі і будзецца з пуку рагоза ды раслінных валокнаў і размяшчаецца на канцы тонкіх галінак дрэў, звычайна над вадой. Таму дабрацца да яго ні адзін з нашых драпежнікаў – ні крылатых, ні зубатых – не можа, і птушаніты ў ім знаходзяцца ў поўнай беспесцы. На невялікіх лясцінах сярод рагозна-трысняговых зараснікаў можна ўбачыць, але часцей таксама пачуць шэрачокую юоўру, рэдкую і прыгожую птушку, якая валодае асаблівым, вельмі адметным голасам. Ён нагадвае ці то вісц ахрыплага парсока, ці то конская іржанне. Ранней вясной, калі яшчэ не сшышоў снег і вясна толькі пачынае ўступаць у свае правы, з аршнікаў, што акалюць возера і разлівы, даносіцца глухое вуханне пугана – таямнічага начнага ўладара лесу. Звычайна пуган не вельмі добра ўжываецца з арпанам-белаяхвостам, апошні яго выцясняе, але тут абодва гэтыя віды жывуць побач.

Вясна найбольш цікавая пара года ў жыцці мясцовай прыроды. Усе навакол ажывае. Акрамя мясцовых птушак, на разлівах сустракаецца шмат рэдкіх мігрантаў, якія спыняюцца тут на адлачынак пад час доўгага шляху на радзіму. З вясны па восень, калі ты цяа сідзіш з вудай на беразе абводнага канала альбо адной з карт, калі пашанцуе, можна пачуць і нават убачыць ад-

ну з самых прыгожых нашых птушак, дарэчы, таксама рыбацова – зімарадка. Свайм апярэннем, доўгай дзюбай і імгненным лётам, ён звычайна адразу кідаецца ў ваду. Да таго ж і голас яго – рэзкі, працяжны свіст “ці, ці-ці-ці, ці” – адразу ж вылучаецца сярод іншых галасоў. Гэтая птушка адметная тым, што, як можна зразу мець і з яе відовай назвы, даволі часта сустракаецца зімой, калі незамерзлыя каналы і ручаі. На Разлівах таксама часта зімуе.

Тут, на плошчы ўсяго каля 1000 гектараў прадстаўлены ўнікальныя прыродныя супольнасці, як першародныя, так і трансфармаваныя. Да таго ж яны, гарманічна спалучаныя, абумовілі фарміраванне ўнікальнага арынтакомплексу, які мае ў сваім складзе больш за 180 відаў. Значная частка гэтых відаў вельмі рэдкія, і ахоўваюцца не толькі ў Беларусі, а і ў Еўропе. А стварэнне ахоўнае тэрыторыі, запаведніка ці заказніка тут дагэтуль толькі плануецца. Плануецца ўжо як 10 гадоў. Але ж хіба гэта так важна – стварыць ахоўваемую прыродную тэрыторыю? На жаль, у нашай краіне сам па сабе факт абвешчання тых ці іншых мясцін ахоўваемымі не вырашае ўсіх праблемаў па іх захаванні. Больш важным з’яўляецца разуменне мясцовымі жыхарамі не каштоўнасці, унікальнасці і неабходнасці далейшага захавання. Ні ў адной з краін Заходняй Еўропы не засталася нават крыш палубных на гэтых мясцінах тэрыторыі. Таму нашым абавязкам з’яўляецца захаваць гэты луг, возера, лісы ў такім стане, у яком іх захавалі і перадалі нам у спадчыну нашы дзяды і прадзеда, захаваць іх хаця б дзеля таго, каб перадаць у спадчыну сваім дзецім і ўнукам.

At the very border to Ukraine and very close to the border to Poland there lies Arechauskae lake – the largest intact lake in the belarusian part of the Zahodni Buh floodplain. The lake is surrounded by unique natural communities – meadows, mires, forests, covering over 1000 hectares. More than 180 bird species have been registered here, including many rare on national and even European scale. The core of this natural complex is Arechauski meadows. Thousands of birds rest here on spring migration, lots of species are nesting. In the article “Arechauski meadows” ornithologist from Belavezskaja pusca Andrej Abramchuk tells the readers about his favourite place.

ФОТАКОНКУРС – 2004

У гэтым годзе за палым першынства змагалася галоўным чынам фотаканалісты Гродна. Іх серыі здымкаў вылучаліся. Асабліва гэта датычыць двух аўтараў – Георгія Гулеўскага і Сяргея Чараліцы. Першыя месцы іх працам аддалі пераважна ўсе члены журы, у склад якога, між іншым, увайшлі сябры Савета АГБ. Працы **Г. Гулеўскага** рознага плану, з рэдкімі сюжэтамі, мастацкімі. Чаго варта толькі адзін здымак малага арлічка (фота 1) – 1-е месца. Віндым пераможцу!

У працах **С. Чараліцы** выклікае захапленне ўсёдлівасць майстра. Ён дасягае выдатных вынікаў, выкарыстоўваючы здымкі са шквала. Пры тым словы гэтых ладзіцца не ля пняда! Вельмі малюўнай і экалагічна цікавая серыя кулікоў (фота 2, таксама фота на стар. 9), зробленая на месцах адпачынку і харчавання, заслужана адзначана “срэбран”.

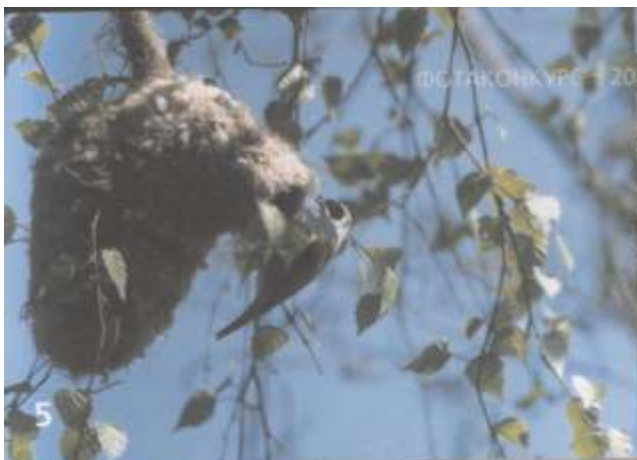
Трыццаць прызавоў месца заняў **Александр Вінеўскі**, які мае, дарэчы, таксама трывалыя гродзенскія карані. Адзін здымак звычайнага качак-крякач (фота 3) на фоне скандэнаванай у вадзе восні даказваў, што часам можна дасягнуць выдатных вынікаў, здымаючы ля сваёй хаты ці працы.

Мікола Гулінскі (ізноў Гродна) заняў чацвёртае месца, прапанаваўшы на суд журы серыю здымкаў птушак, сярод якіх хацелася б выдзеліць фотаздымкі з выяваю белых буслёў і нормавалявага гагача (фота 4).

Нарэшце перабіраемся на самую поўнач Беларусі – заказнік Чырвоны Бор. Арынталаг **Дзмітрый Шамовіч** прапанаваў серыю фотаздымкаў рэдкіх птушак – драпежнікаў, як начынч, так і дзённых (фота 7). Гэта не магло не закрануць сэрцы членаў журы, якое ўзначальваў вядомы спецыяліст па драпежных птушках Уладзімір Іванюшоў – 5-е месца.

Вольга Лукшыц (Мінск) добра зрабіла фотаздымкі чорнай крэмкі, малых грынуноў і самі і лебедзіў-шыпуноў з птушанятамі, якія надыма вылупіліся (фота 6).

Ілья Бышнёў (самы малады ўдзельнік фотаконкурса з пасёлка Дзімжорыцы – Бярэзінскі запаведнік) у гэтым годзе сфатаграфавалі малага арлічка пад час лёту і выканаў нізкую серыю здымкаў качак на фоне адлюстраваных у вадзе катаў (фота 9). **А.Н. Мельнікаў** (Гродна) выканаў выдатныя гарадоўскія пейзажы з птушкамі ў кадры (фота 10). **Віталь Каўчэў** з Браслава сфатаграфавалі птушак, што жывуць у дупляндзі, і рымеза ля пняда (фота 5). **А. Яўген Сліж** (ізноў – Гродна!) “адужаў” сям’ю падкаменях (фота 8). На гэтым двасетка лепшых фотарафаў-аматэстаў 2004 году заканчваецца. Глядзіце іх фотаздымкі на старонках нашага часопіса. А фотаконкурс працягваецца. Дзякуй усім, хто даслаў свае працы. І ўдалых фотарафаў вам у полі!

5

6

9

7

8

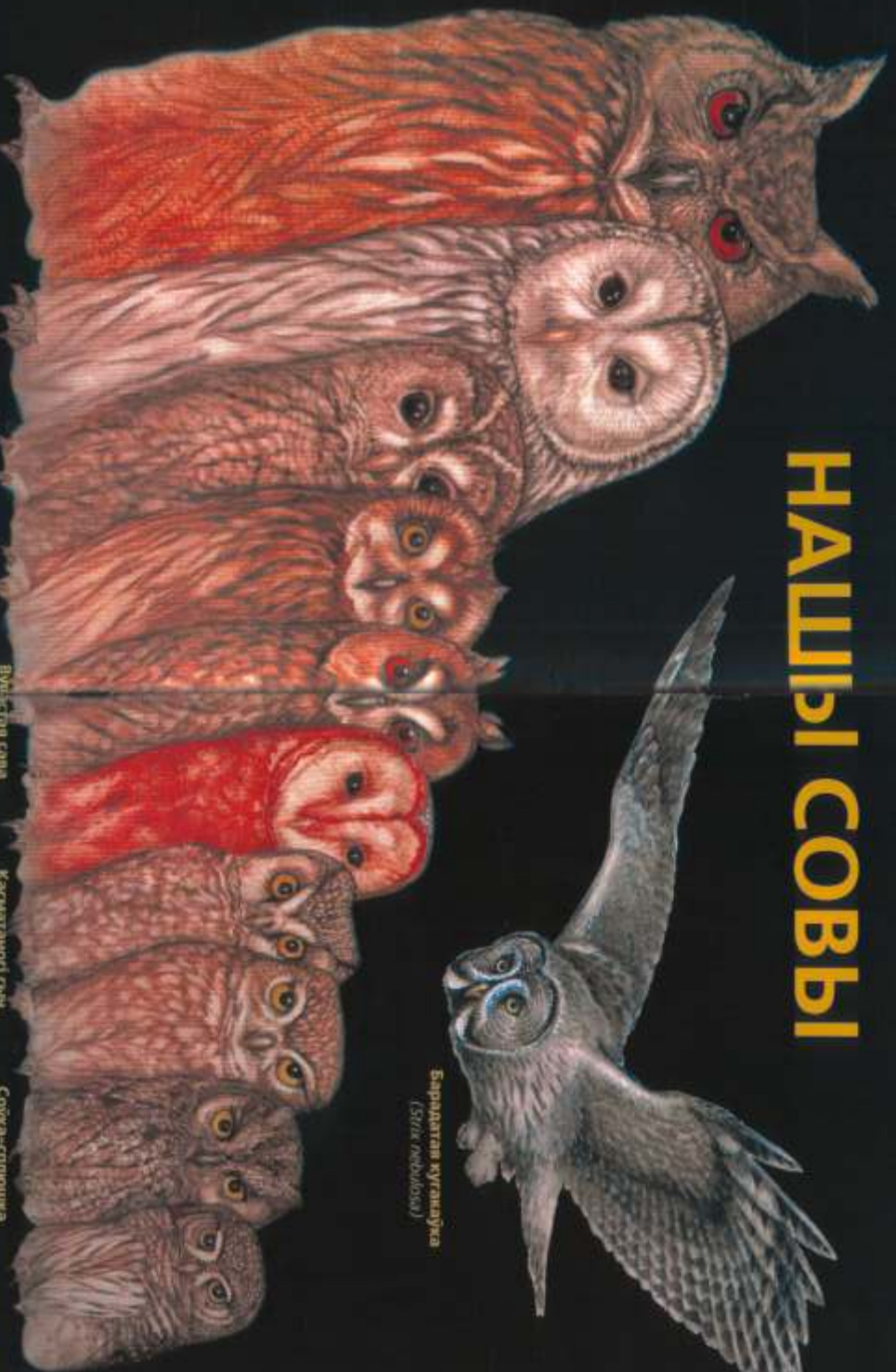
10

НАШЫ СОБЫ

Барадаттан кыракаҥа
(*Syrn nebulosa*)

Туҕан (*Bubo bubo*)

Дуҕаныстат кыракаҥа
(*Syrn ussuricus*)

Шырап кугакаҥа
(*Syrn aluco*)

Балочнай сава
(*Asio flammeus*)

Бурдаспан сава
(*Asio otus*)

Скуҕа (*Falco alb*)

Каскатынот сава
(*Asio flammeus*)

Чып-синаль
(*Athene noctua*)

Сотуа-сипошук
(*Otus scops*)

Версаҕҥык сарык
(*Glaucidium passerinum*)

ЗА ТАЯМНИЧИМИ ПТУШКАМИ НОЧЧУ

Едуард МОНГІН

Фото автора

Вивчаючи розніжні види кулікою на працягу ўсёй сваёй прафесійнай дзейнасці, я, напэўна, найменш займаўся такімі відамі, як слонкі і стучок. Калі першы від і сустракаецца ўсоды ў разнастайных тыпах лесу, а яго вечаровы токавы палёт з характэрным «хэрканнем» вядомы многім аматарам прыроды і палеўнічым, то яго лад жыцця да гэтага часу вивучаны недастаткова. Слонка вядзе таемны лад жыцця, актыўны ў час змяркання і ноччу. Наглядзячы на тое, што слонку заліваюць да лесных відаў птушак, яна, як кажацца, даследаванні, значную частку часу праводзіць на лугах і палях, дзе актыўна корміцца ў начны час. Ядна больш таемны лад жыцця вядзе стучок, актыўнасць якога таксама выпадае на час змяркання і ноч. Але гэты від засяляе пераважна пераходныя і нізінныя балоты. Мне не даводзілася назіраць токавых палётаў стучка, але падчас працы я не адзін раз успуджваў гэтых птушак сярод поймавых лугоў і балотаў. Стучок вельмі часта спыняецца сярод вільготных участкаў балочыстых місцаў. Як правіла, яны выбіраюць больш вільготныя месцы, чым бакас. У пойма стучок часам сустракаецца проста сярод залітых вадою купінаў асакі. Брыдзеш, бывае, па калена ў вадзе, і раптам проста з-пад ног вылягае невялікая птушка, якая ў сваім палёце чымсьці падобная да матыліка. Дарчы, бліжэй дыстанцыя сурджвання з'яўляецца адно з асабліва сур'я паводзін стучка. І дубальт, і бакас – птушкі, падобныя па знешнім выглядзе і паводзінах, – узятаюся, як правіла, на адлегласці 5–10 м.

Бліжэй пазнаёміцца са слонкаю і стучком мне давялося толькі ў апошнія гады ў час працы. А начным адловам гэтых птушак я стаў займацца зусім надаўна. Патрэбна сказаць, што новую арыгінальную метадку начнога адлову слонкі распрацавалі французскія вучоныя ў Францыі і Франсуа Госман. Я знаёмы з ім па перапісцы, але быў прыемна здзіўлены, калі атрымаў запрашэнне прыняць удзел у канферэнцыі Рабочай групы па вивучэнні слонкі і стучка. На гэтай канферэнцыі французскія калегі прадэманстравалі новыя метады начнога адлову слонкі. У час абмеркавання разнастайных пытаньняў на семінарах у нас узнікла ідэя рэалізацыі

праекту па адлову і калыванню слонкі на тэрыторыі Беларусі. Патрэбна адзначыць, што адны з галоўных месцаў зімовак еўрапейскай слонкі знаходзяцца на тэрыторыі Францыі. У дзяржаўных службах па ахове фауны і рэгуляцыі палівання выкарае занепакоенасць значная доля здабывання гэтага віду ў еўрапейскіх краінах, найперш у Францыі і Італіі.

Адна з задач, якую ставіць перад сабою французскія вучоныя – гэта высвятленне шляхоў міграцыі гэтага віду, а таксама вывядзенне колькаснай дынамікі еўрапейскай папуляцыі і тэндэнцыяў яе змянення. Цяпер у Францыі, дзякуючы намаганням вучоных, у перыяд з лістапада па снежань адлюгляваюць і калываюць да трох тысяч мігруючых і зімуючых слонкаў.

Але давайце вернемся да начных адловаў кулікою: у нас у Беларусі. Міжнародная экспедыцыя па адлову слонкаў пачалася ў нашай краіне ў канцы верасня мінулага года на тэрыторыі Бярэзінскага запаведніка. Затым мы даследавалі і іншыя раёны, перабіраючыся з месца на месца на аўтамабілі. На працягу цэлага тыдня мы шукалі месцы канцэнтрацыі слонкаў у час восенняй міграцыі, а таксама праводзілі калыванне птушак. У гэтай працы прынялі ўдзел вядомыя расійскія вучоныя Сяргей Фокін і Пётр Зееру, якія на працягу апошніх дзесяці гадоў актыўна вивучаюць слонкаў. Патрэбна адзначыць, што надаўна выйшла з друку іх кніга "Вальдшнеп і охота на него", у якой яны падрабязна расказваюць пра гэты від і прыводзяць вельмі цікавыя звесткі пра ягоны лад жыцця.

Патрэбна, нарэшце, расказаць і пра метад адлову слонкі. З тэхнічнага боку ён даволі просты. Выкарыстоўваецца магутная галагенная фара 75–100 Вт і сілчок на доўгім (да 9 м) пласцікавым вуздыльне. Птушкі высвечваюцца магутным променем святла, а затым да іх можа наблізіцца і накрыць сачком. У спрактыкаваных раўцоў колькасць зловітых птушак можа дасягаць 40% ад усёх убачаных. Гэта проста выдатна, бо слонкі – птушкі асцярожныя. Галоўнае – у час заўважання птушцы, якая за кошт афарбоўкі свайго пер'я амаль зліваецца

ца з расліннасцю. Гэта можа зрабіць толькі вопытны чалавек.

Зараз п'яўныя ўспаміны пра той час зліваюцца ў адно цэлае, але застрыяны перажыванні ад азарту ў час адлову птушак закавалася й да гэтага часу. Уявіце! Уладкаваўшы абсталяванне, мы, у змроку, выязджаем на раней вызначанае месца для адлову. Падзяліўшыся на дзве групы, мы пачалі шукаць птушак на прасторным лузе. У промні ад фары пабліскаюць кроплі росы, ля дзюбы ўздываецца пар ад дыхання. Раптам удалачы бліснуў і згаслі агеньчыкі, промень святла ізноў выхоплівае вочы, што свеціцца. Ды гэта проста зайць! Перасоўваючы прамемень далей, ізноў натрапляем на зеленатаяць вочы, што падсвечваюць, але гэта ўжо – ліса, што выйшла на начное паліванне. У час начнога адлову вельмі часта трапляюцца лісы. Калі да іх блізка не набліжацца, то яны не непакояцца. Але вось Франсуа, які нёс ліхтар, замёр на месцы, і я, прыпыніўшыся ў яго за спіною, заўважыў рыжаватую птушку, вочы якой адсвечвалі чырвоным агеньчыкам. Нарэшце-такі слонкі! Адзін крок, другі... Адзін чалавек з сачком, а другі з ліхтаром суладна набліжаюцца да затоннай птушкі. Неспешна падводзіцца вудзільна, і плаўным рухам сачок пачынае апускацца. Слонкі, высвечаная промнем святла, замерла ў напружанай нерухомаці. Яшчэ імгненне і... Есць, першы! Затым уважваем і калішчым птушку. Адлучаная слонкі, мільва хлопаючы крыламі, знікае ў начным небе.

Другую птушку далі паспрабаваць

злавіць мне. Ізноў памалу рухаюся. Прамемень ліхтара вымаляўвае дзівоўныя ўзоры па росным лузе. Я крочу за Сяргеем, проста амаль за яго правым плячом. Сяргей трывае ў руках ліхтар. На яго плячах руksак з акумулятарам, вага якога немалая – 6 кілаграмаў. Калі насьці на плячах адразу два акумулятары, трэ напрыканцы адлову пра сябе заяўляе стомленасць. Але вось, нарэшце, і мы адшукалі птушак. Мой пульс заб'юся часцей, на зямлі сідзэлі адразу дзве слонкі. Вось гэта шэдункі! Крок за крокам набліжаемся да птушак, стараючыся руksацца як мага больш сіхронна. Вось вудзільна ў маіх руках плаўна ўздываецца і затым пачынае няспешна апускацца на птушак. Бліжэй, яшчэ бліжэй! Застаецца, нап'яўна, паўтара метра, і я паскараю падзенне сачка. Воплеск, і адна з птушак выскаквае з-пад вобладу сачка. Шкада! Але гэта ж другая ў нас! Я падбігаю да слонкі, што мігусіцца, і бярэ яе ў рукі. Так, пасля бакасаў і дубальтаў слонкі здаецца велікаватаю. Птушку можна абхапіць толькі

абедзвюма рукамі. Чаму ж тут здзіўляцца – слонкі мае вагу ад 300 да 400 грамаў, у той час як дубальт – ад 150 да 200, а бакас – усёго толькі 100–130 грамаў.

Ну, а стучоў мне даводзілася адлюльваць адначасна з начным пошукам слонкі. Восенню, з другой паловы верасня, пачынаецца пралёт гэтых таёмных птушак. Яны часта затрымаваюцца ў нас да замаразкаў, а часам і зімуюць. Са здзіўленнем я адначасна, што ў час пралёту на п'яўных участках канцэнтруюцца да 406 птушак. Як правіла, яны тут корміцца. Цікава было назіраць, як высвечаная ліхтаром слонкі затойвалася на месцы пасрод павольнай плыні ручайны, а затым, быццам у роздуме, ізноў пачынала руksацца ў пошуках корму, выхопліваючы час ад часу дробныя безпазваночныя срод іскрыстай вадзі. Стучкі часта падлускалі ўшчыльную, а часам я іх заўважаў толькі пасля ўзлету, калі мой цень пахоўваў птушак. Злоўлены стучок выглядае малюсенькім і параўнанні са сваяцкімі яму слонкі, дубальтамі і бакасамі. Вага яго каля 50 грамаў, і толькі з сярэдзіны кастрычніка трапляюцца асобіны да 70–80 грамаў. Гэтую максімальную вагу стучок набіраець перад пачаткам чарговага кідка да месцаў зімовак.

Калі далісваюцца гэтыя радкі, то за аenom ужо ізноў кастрычкі, ізноў лісцяц на поўдзень птушкі, і я рыхтуюся да чарговага адлову на поймавах лугах Бярэзінскага запаведніка. Гэтым ночам своеасаблівы каларыт надае рык алені, што выходзіць на ўзлескі ў пошуку супернікаў. І хто ведае, можа, сённяшні наш выхад будзе самы паспяхоўны.

The article "In the night after mysterious birds" by Dr Eduard Mangin tells about night catching of waders during the joint French-Belarusian expedition on catching woodcocks in Belarus. The expedition literally threw more light on biology and behavior of such interesting species as woodcock and jack snipe.

ТАЯМНІЧАЯ НЕЗНАЁМКА

Мікалай ЧЭРКАС

Фота аўтара і І.Белішэва

Згодна з усходнім календаром 2005 год з'яўляецца годам Пеўня. Але беларускія анімітолагі вырашылі, што не патрэбен нам ні абскураны кітайскі певень, ні бройлерны амерыканскі; ёсць у нас і сваё годная птушка — гэта барадатая кугакаўка. Менавіта яна паводле прапановы нашай арганізацыі стала птушкай года ў Беларусі. Але хто ж яна, гэтая таямнічая незнаёмка? Давайце зазірнем у не дасяе і больш дэтальна пазнаёмімся з "асабістым жыццём" гэтай птушкі.

З усіх кугакавак барадатая дасягае найбольшых памераў. Аднак іе буйныя памеры — гэта не што іншае, як памеры ўвуння. Пад апярэннем хаваецца шчуплае тулава. Пры размаху крылаў у 1,35-1,6 м самцы ў сярэднім важаць усяго 845 грамаў, а самкі — 1140. Сваю назву сава атрымала за цёмную абмалеўку кліна пер'яў пад дзюбам — "бароду".

Барадатая кугакаўка — не вялікая ахвотніца падарожжаў. Яна хутчэй вядзе аседлы лад жыцця, да моманту наступлення палавой сталасці (у 4-5 гадоў) яна звычайна стараецца знайсці прытулак, які знаходзіцца недалёка ад месца іе нараджэння.

Аблюбаванымі месцамі знаходжання барадатай кугакаўкі з'яўляюцца ўчасткі лесу, што мяжуюць з адкрытымі прасторами балотаў, з пустэчамі і выжарынамі. Хоць любюны сезон у барадатай кугакаўкі пачынаецца з надыходам студзеня, да гнездавання птушкі ўсё ж прыступаюць у канцы сакавіка — пачатку красавіка. Самец стараецца пакарыць прадстаўніцу прыгожага полу сваім шлюбным палётам. Ён выконвае яго,

павольна лятаючы па звілістай траекторыі. Часам і будучая партнёрка не ўтрымліваецца ад удзелу ў ім. Асабліва ўважлівы кавалер можа зрабіць падарунк савай абранніцы, прапанаваўшы ў якасці прэзенту толькі што здабытую палеўку. У сярэдзіне лютага самец бірыцца за пошукі гнезда. Ён уладкоўваецца для магчымага месца будучага жылля і пачынае спяваць. Яго агнал не такі яркі, як у іншых нашых соваў. Тэрытарыяльны крык барадатай кугакаўкі чутны не далей, чым за 100 метраў і складаецца з тузіна манатонных нізкіх гукаў "у-у-у". Іх рытм паскараецца адначасна з паніжэннем частаты. Калі самка зацікавілася, то яна часам далучаецца да самца. Калі ж самка вывілье абыякаваць, то самец вымушаны працягваць пошукі.

Шлюбныя пары ў барадатых кугакавак ствараюцца на працяглы тэрмін, але ці заховаюць яны вернасць адна адна-

му — невядома. Якія птушкі адкладваюць, як правіла, адкрыта, напрыклад, у старым гнезде драпежнай птушкі. Часцей за ўсё кугакаўка выкарыстоўвае старыя гнездавыя пабудовы канюка, часам асаеда, зрдку — гнезды арляці ці скаці і яшчэ радзей шупляка-галубатніка. Не пагарджае барадатая кугакаўка пры гнездаванні і высокімі пнямі з часткова вылілым стрыжнем, што ўтварыў палат.

У красавіку ў барадатай кугакаўкі ўжо поўныя кладкі яек. Яны ўтрымліваюць 3-4, радзей 5 яек. Да наседжвання самка прыступае з адкладкі першага яйка. Птушанты пачынаюць вылуплівацца праз 28-30 дзён. Але ў сувязі з тым, што адкладка яек на часе расцягнута (да 12 дзён), а самка пачынае высежджанне з першага адкладзенага яйка, то памеры птушанятаў з аднаго гнезда значна адрозніваюцца.

Сядзіца самка вельмі шчыльна і не злітае з гнезда нават тады, калі побач апынаецца чалавек. Патрэбна адначыць, што кугакаўкі на здзіўленне вельмі клапатлівыя бацькі. Самец пільна ахоўвае гнездавы ўчастак і рэгулярна прыносіць самцы коры, пакулятае высежджае яйкі. Калі ж у гнезде з'яўляюцца птушаняты, ролі бацькоў трохі змяняюцца. Цяпер самец у асноўным палое, а ахову птушанятаў амаль поўнасьцю здзяйсняе самка. Вядзе яна сябе на радкасьці агрэсіўна і чалавек, які да іе набліжаецца, сустракае часам за дзесяткі метраў. На іе ўзбуджаны крык хутка прылятае і самец. Калі ж па-спрыбаваць залезці на гнездавое дрэва,

то раз'юхнавши сою м'яси. Яны смела пікіруюць на ворага, стараючыся моцна стукнуць яго кіпцюрамі па спіне ці галаве. Ні адзін звер не адважваецца разбурыць гняздо барадатай кугакавак.

Самка старанна клопаціцца пра пачомства, не пакідаючы яго ў першыя дні ні на адно імгненне. У абвалзі самца ўваходзіць забеспячэнне сям'і, і ён пастаянна прылятае да гнязда і зноў адлітае, каб задаволіць апетыт птушанятаў. Спачатку яны атрымліваюць кавалчкі, якія самка адрывае ад прынесенай бацькам здабычы.

У час выкармлівання птушанят самец дзейны не толькі на змярканні і ноччу, але і днём. Часам яго можна ўбачыць нават пры сонечным святле. Быццам карабель, які плыве ў марыве нагрэтага паветра, што струменіцца над балотам, птушка, паволі ўзмахаючы крыламі, ляціць над самаю зямлёю. Часам пошукавы палёт змяняецца пільнаваннем. Пры гэтым сава ўсяджаецца на купіну ці пеню і падору ўслухваюецца ў шоргат і ўгледзецца ў траву пад сабою.

Пакуль птушкі не аперыліся, самка амаль не ляціць. Звычайна, убачыўшы самца, які аяртаецца з кормам, яна накручваецца насустрон і забірае ў яго здабычу. Усеўшыся на гняздо і аглядзеўшыся, яна пачынае карміць птушанятаў, адрываючы ад ахвяры маленькія кавалчкі. Галодныя птушаняты цагнуцца да маці і выдаюць пры гэтым хрыпячае сівенне. З двухтыднёвага ўзросту саванята ўжо ў стане заглытаць здабычу бацькоў, напрыклад, палевак, цалкам.

Маладыя кугакаўкі пакідаюць гняздо, яшчэ не ўмеючы лятаць. Ва ўзросце каля трох тыдняў (глыбокаю ноччу з вышыні ў некалькі метраў) яны, не вагаючыся, бяспрашна падаюць на зямлю. У большасці выпадкаў іх падзенне змякчаецца ліснаю глебою. Не ўявіўшы, што будзе далей, яны застаюцца поўнацю безбароннымі. Двое сутак птушанята сядзяць на бліжэйшых галінах ці ў травяністых зарасніках і пастаянна крычаць, патрабуючы ежы. Яшчэ праз тыдзень з тымі ж крыкамі вывадак аддаленяцца ад гнездавога дрэва на сто-дзвеце метраў. Адбываецца гэта звычайна ў канцы чэрвеня. З гэтага моманту яны сігналізуюць дарослым птушкам пра сваё месцазнаходжанне, выдаючы жаласныя крыкі-выпрошванні.

У наступныя дні падлеткі стараюцца актыўна махаць крыламі і падлетваць з месца на месца. Ужо ў месячным узросце маладыя кугакаўкі ўмеюць лятаць, але захоўваюць залежнасць ад

бацькоў да чатырох-пяцімесечнага ўзросту. Хоць яшчэ да сярэдзіны верасня птушкі будуць трымацца разам.

Як і ўсе драпежныя птушкі, барадатая кугакаўка карчуецца жывою здабычай. Яна паліць ў асноўным на сусую, галюным чынам на палевак – адных з самых дробных жывёлнаў. Не гразе кугакаўка і іншымі грызунамі – можа здабыць і лісную мыш.

У лік яе ахвяраў можа ўваходзіць і зайчына, што выпадкова трапілася, і землярычка. Часам сава шанцуе злавіць ваўверку. Меню можа быць дапоўнена птушкамі – вераб'інымі (ткачыкавымі) і цецеруковымі, такім, як арабок і куралатка. Калі гаварыць пра карысць ад харчавання лясных соў грызунамі, то з усю нашых кугакавак барадатая – самая карысная. За шэсць летніх месяцаў, як паказалі назіранні фінскіх арнітолагаў, адна барадатая кугакаўка з'ядае каля 700 мышэй і палевак.

Як у ва ўсіх спецыялізаваных мышаедаў, колькасць барадагай кугакаўкі залежыць ад наўрадзі корму. У неуроджайныя на мышападобных грызуноў гады многія пары наогул не прыступаюць да размнажэння. Але не толькі галодныя гады шкідлівыя для колькасці барадагай кугакаўкі – гэта натуральныя праблемы, да іх ад за доўгі час свайго існавання прыстасавалася. А вось да чалавека са стральбай... Вельмі часта птушка пакутуе праз сваю даверлівасць. Блізка падпускаючы да себе чалавека, яна часта становіцца яго ахвярай, браканьерскае, ным не апраўданае вынішчэнне барадагай кугакаўкі з'яўна ўплывае на захаванне гэтага віду. Значынная таксідамыя можа паставіць існаванне гэтага вельмі цікавага віду на мяжу знікнення.

Менавіта таму мы выбралі барадатую кугакаўку птушкаю 2005 года. Менавіта таму на працягу года арганізавалі дзіцячыя конкурсы, зацікаўлена расказвалі пра нашых соваў у друку, на радыё і тэлебачанні, праводзілі акцыю замены чучалаў на фотаздымкі "Я не хачу стаць чучалам, а ты?" Спадзяюся, што ў нас у Беларусі гэта зразумелі многія...

A most mysterious bird, Bird of Year 2005 in Belarus, the Great Grey Owl is the main character of the article "The mysterious owl" by Mikalaj Cherkas, ornithologist from Belavezskaja pusca. The Great Grey Owl is one of the rarest and most vulnerable owls in Belarus. Illegal taxidermy can virtually push the species to the verge of extinction. In order to inform wider audience about the need to urge active conservation of the species, APB nominated this owl as Bird of Year 2005. Throughout the year many actions were initiated, including contests and programmes for children, broad coverage on TV, radio and newspapers, campaign "I don't want to be stuffed, what about you?" persuading owners of stuffed birds of prey to exchange them for quality photographs of live birds...

ЗДЫМАК БАРАДАТАЙ КУГАКАЎКІ

Ігар БЫШНЁЎ

Фота аўтара

З дзіцячых гадоў я памятаю дзівосны здымак барадатай кугакаўкі, які я ўбачыў у часопісе "Советское фото" яшчэ ў канцы 70-х гадоў мінулага стагоддзя: птушка, якая ляжыць проста ў аб'ектыву. Дзве лініі крылаў і мішэнь тварнага дыску, што, як энціцыйнік-смяротнік, на страшнай куткасі набліжаецца да ворага. Нейкае дзікае, але невытлумачальна прыцягальнае харавосте было ў гэтым здымку, адным з найлепшых, убачаных мною калі-небудзь.

На жаль, я за ўсе свае гады фотаніамалістыкі такога здымку не зрабіў, а мог...

Май 2001 году, Бярэзінскі запаведнік, балота Жары. Наша кіназдымачная група здзяйсняе тэрачны 5-кіламетровы пераход праз балота да берагу возера Масковіца. Балота ніпростае само па сабе, а мы цягнем з сабою апаратуру кілаграмаў на 300. Не хочацца, а патрэбна. Там, у сярцы запаведнай забалочанай тэрыторыі, упершыню ў гэтых мясцінах знайшлі жалое гняздо барадатай кугакаўкі. Прытым гэта ўжо наш другі паход, першы быў тры тыдні назад. Мы зрабілі здымкі птушкі, што выседжала яйкі, але рыскавалі дакументаваць здымкамі не сталі, перанеслі іх на час, калі ў кугакаўкі павінны будзе з'явіцца птушанята.

Нарэшце праклятыя кіламетры ззаду, і я, пакінуўшы сваіх калегаў з кінажелезам, набліжаюся да гнязда... але нікога не бачу. Птушкі няма! Наогул ворагу ў барадатай кугакаўкай практычна няма. Месца амаль ці не самае дзікае на зямлі, і я некалькі тыднёў жыў у прадчуванні здымкаў чароўных пло-

шавых чарыянятаў...

У любым выпадку гняздо правярэнне неабходна. Барадатая кугакаўка – адна з самых агрэсіўных соў і наогул істотаў у рэсе. Лі свайго патомства яна не баіцца нікога, нават мідзведзь абыходзіць бокам не гняздавы ўчастак.

Птушка атакуе не раздумваючы, імкліва і ўтрапіна пікіруе і цэліцца ворагу ў твар. Таму да сустрэчы з яе кіпцюрамі рыхтуемся заўсёды: матаццелетны шлем на галаву, акулеры, шчыльная валоўка са скуранымі пракладкамі ля шыі, на плячах. "Кіпці" на ногі – лезу. Да гнязда ўжо рукой падасць, я вышу на адкрытым участку стала, адкуль да гнязда застаўся апошні калычак сасювоных галінак. Да зямлі метраў 7-8. Разварочваюся ў бок балота і бачу кадр майго дзяцінства: дзве лініі крылаў і мішэнь тварнага дыску, што імкліва набліжаюцца да мяне. Паварочваю твар да ствала, выстаўляю правае плечо... Бум! Класны ўдар па галаву, кіпцюры слізганулі па шлеме, пакінуўшы заўважэння драпны, і птушка адляцела. Метраў 30 да яе, чую – злосна шчоўкае дзюбаю. Ура! Совы ёсць. Недаразна цягнулі ўсю апаратуру. Шукаю рукою ў гнязде – нікога! Фантастыка! Дзе птушанята? Добра, охмлю пасля. Зараз кутэй уно, да хлопцаў. Захлынаючыся ад эмоцыяў, расстаўляю людзей і відэакамеры. Зніць такую атаку савы – мара. Усё! Гатова. Матор! Лезу ўверх, вышэй, вышэй... Вось ужо гняздо, заміраю, зіраю... За дзесяць метраў ад мяне сідзіць барадатая кугакаўка, падрыгваючы дзюбаю, быццам пасміхаючыся, сідзіць, глядзіць і... не атакуе. Махаю

рукамі, абзываю не рознымі словамі, трасу дрэва. Не, не ляжыць. Відэль, саву збянтэжылі людзі, што ставялі пад гняздом. З адным агрэсарам яна б яшчэ справілася, а тут цалая кампанія. Да таго ж і гняздо ўжо пустое. Гэта яна па звычцы і мне стукнула. Патрэбна было б дзён на пяць раней прыйсці. Але ўсё роўна было здорава! Мы знайшлі трох птушанят рознага ўзросту. Яны ўжо пакінулі гняздо і сідзелі хто на зямлі, хто на галінах. Чароўныя плошавыя чарыянята. Прыляцелі самец, класцілася вакол самка. Матарыял атрымаўся што трэба. На жаль, толькі здымак-мэру дзіцячых гадоў у гэты раз я не зрабіў, а мог...

30.12.2004

P.S. Не прайшоў і год, а гэтая мая мэра збылася. Дзякуй барадатым кугакаўкам Беларэжскай птушкі і Міколу Чаркасу. Кінасафары было дзівоснае. А некаторыя вынікі вы зможаце ўбачыць на Старонка нашай часопіса.

The article "A picture of the Great Grey Owl" by Dr Ihar Byshnyov is a story of how his long time dream to take a full-face picture of the Great Grey Owl finally came true in 2005.

ВАСІЛЬ ФЁДАРАВІЧ ГАЎРЫН

Васіль ГРЫЧЫК, Мікалай ЧЭРКАС

Значнае месца ў гісторыі беларускай арніталогіі другой паловы XX стагоддзя займаюць працы па вывучэнні фаўны і біялогіі птушак, што праводзіліся на ахоўваемых прыродных тэрыторыях. Упершыню такія даследаванні ў шырокіх маштабах былі разгорнуты ў Беларэжскай птушчы, тэрыторыя якой у 1945–1957 гадах мела статус прыроднага запаведніка. Гэты перыяд цесна звязаны з імем арнітолага Васіля Фёдаравіча Гаўрына, першага пастаяннага намесніка дырэктара запаведніка па навуцы.

В.Ф.Гаўрын нарадзіўся 1 сакавіка 1918 г. у былой Кастрамскай губерні Расіі. Пасля заканчэння васьмігодку паступіў у Іванаўскі сельгасінстытут, адкуль праз год перавёўся ў Маскоўскі птушча-футрава інстытут, на факультэт паліўніцтвазнаўства. Яе пісаў пазней Васіль Фёдаравіч у аўтабіяграфіі, «гэты крок я зрабіў свядома, бо рос паліўнічым і аматарам прыроды». У ліпені 1941 г. В.Ф.Гаўрын скончыў навучанне ў інстытуце і адразу ж быў мобілізаваны на службу ў армію. Нагадаем, што ў гэты час ішла Вялікая Айчынная вайна. Пасля чатырохмесячнай падрыхтоўкі на курсах Артылерыйскай акадэміі неадной студэнт быў накіраваны на фронт, дзе неаднаразова прымаў удзел у баявых дзеяннях да самай Перамой.

З кастрычніка 1946 г. В.Ф.Гаўрын быў прызначаны старэйшым навуковым супрацоўнікам, а са снежня 1949 г. – намеснікам дырэктара запаведніка «Беларэжская птушча» па навуковай працы. Менавіта ў гэты перыяд даследная праца ў запаведніку была разгорнута ў самых шырокіх маштабах, і адной з першых задач стала вывучэнне фаўны і біялогіі птушак гэтага рэгіёну. Для складання па малымасці поўнага спісу Беларэжскай арнітафаўны пачаўся планавы збор калекцыйных матэрыялаў. Нагадаем, што паліўных вызначальнікаў птушак у той час не было, і, згодна з агульнапрынятай метадалогіяй арніталагічнай фаўністыкі, збор калекцыі пачаўся неабходнай часткай арніталагічных даследаванняў. Адна-часова былі (упершыню для Беларусі) распрацаваны планавыя работы па ўліку

колькасці птушак і вывучэнні іх міграцый. Сучаснік і непасрэдна ўдзельнік тых падзей У.А.Дацкевіч апісвае іх так: «Першаचारговая задача арніталагічных даследаванняў – інвентарызацыя арнітафаўны Беларэжскай птушчы – пачала вырашацца дастаткова хутка і паспяхова. Калекцыйны адстрал птушак вёўся супрацоўнікамі навуковага аддзела, таксідэрыстамі музея і леснікамі-агерамі. Існавала сувязь з мясцовымі паліўнічымі, што жылі ў ваколіцах птушчы, звыч за невялікую ўзнагароду даставалі ў навуковы аддзел здабытых імі птушак. Увесь калектыў запаведніка лічыў сваім абавязкам падбіраць птушак, што разбіліся аб прывазы ці загінулі з іншых прычынаў. Такім чынам, да сярэдзіны 50-х гадоў было сабрано больш за 2 тысячы асобін птушак, што адносіліся больш чым да 200 відаў. У кожнай здабытай птушцы здымаліся морфаметрычныя паказчыкі, якія заносіліся ў спецыяльную картку».

...Для колькасных ўлікаў дробных вераб'іных птушак па галасях былі закладзены 34 пастаянныя пляцоўкі па 1 га кожная. Для ўліку больш буйных птушак (драздоў, соек, галубоў, дзітлаў, авялягі і інш.) закладлі 18 пляцовак па 25 га, падзеленых на маршрутным сцэжкі. Для ўліку цацэруковых, а пазней і ўсіх відаў, па ўсіх пяцідзятках птушчы былі пракладзены 26 пастаянных маршрутаў агульнай працягласцю 126 км, што праходзілі праз усе біятопы.

З удзелам усіх работнікаў лясной аховы і навуковага аддзела былі праведзены ўлік і мапаванне гнездаў дзённых драпежных птушак, буслоў і крумкачоў. Акрамя збору ў навуковым аддзеле дзённых птушак па гэтых відах, на схемках і ў пашпартах усіх лясных аб'ектаў адзначаліся гнезды з мотай іх аховы, пастаяннага адсочвання іх занятасці птушкамі, назірання за разбурэннем старых і з'яўленнем новых гнездаў,

для збору раштак ежы і пагадак пад ім. Для вывучэння размеркавання птушак па біятопах у перыяд гнездавання і ў сезонным аспекце выдатным дадатковым матэрыялам з'яўляліся карткі назіранняў, на якіх рэгістравалася дата, стан надвор'я, месца сустрэчы птушкі, яе апісанне, характар паводін. Карткі пастаянна запіўваліся ўсёй лясной аховай (калі 100 чалавек).

Феналагічныя назіранні праводзіліся ў поўным аб'ёме адным супрацоўнікам навуковага аддзела на стацыянарных пляцоўках і маршрутах і, акрамя таго, усёй лясной аховай па спецыяльных бланках-праграмах. Некаторыя феналагічныя вынікі, куды ўваходзілі і арніталагічныя назіранні, змяшчаліся ў летапісах прыроды запаведніка (да 1960 г.).

Шырока было разгорнута кальцаванне птушак, што праводзіліся супрацоўнікамі навуковага аддзела ў даламогай лясной аховы і студэнцка-практыкантаў. Усяго да сярэдзіны 50-х гадоў было акальцавана каля 17 тысяч птушак. Да гэтага ж часу праз цэнтральнае бюро кальцавання пачалі паступаць звесткі па вяртанні кольцаў».

Ініцыятарам і непасрэдным кіраўніком усіх гэтых работ стаў В.Ф.Гаўрын. У гэты ж перыяд (з 1952 г.) ён быў залчаны ў завуочную аспірантуру Інстытута залогі Акадэміі навук Казахстана і пачаў працу над падрыхтоўкай кандыдацкай дысертацыі. Для завяршэння гэтай справы В.Ф.Гаўрын быў часова вызвалены ад абавязкаў намесніка дырэктара запаведніка і пераведзены на пасаду старэйшага навуковага супрацоўніка. Да скончэння тэрміну аспірантуры дысертацыя на тэму «Экалогія цацэруковых птушак Беларэжскай птушчы» была падрыхтавана і ў 1956 г. паспяхова абаронена на пасяджэнні вучонага савета Інстытута залогі АН Казахстана (Гаўрын В.Ф. Экалогія тэлерэчных птушак Беларэжскай птушчы. – Аўтарэферат дысертацыі канд. біол. навук Гаўрына В.Ф. (АН Казахскай ССР Інстытут зоолагіі) Алматы, 1956, 16). Да гэтага ж часу вучоны паспеў надрукаваць агляд навуковых прац, прысвечаных як прадстаўнікам атраду крывяных, так і іншым птушкам

Белавежскай пушчы і яе ваколіц: пра рассяленне канарэчнага ўорка, пра незвычайныя выгады асенняга гнездвання крумкіна на тэрыторыі пушчы, пра сезонныя міграцыі птушак... Аднак гэтыя невялікія артыкулы былі толькі маленькай круцілкай у параўнанні з вільным аб'ёмам арніталогічных звестак, што былі сабраны за акрэслены, параўнальна кароткі перыяд.

Ціжка нават уявіць аб'ём каштоўных звестак, якія маглі б быць сабраны ў ходзе трох маштабнай працы, што былі распачаты ў Белавежскай пушчы ў канцы 40-х – першай палове 50-х гадоў XX стагоддзя, і цяжка ўявіць іх магчымае навуковае і практычнае значэнне, калі б усё гэта было даследаванне працягвалася да нашых дзён. Аднак жыццё распарадзілася інакш. 1957–1958 гг. аказаліся цяжкімі і ў многім вызначальнымі для далейшага лёсу Белавежскай пушчы. 9 жніўня 1957 г. распараджэннем Савета Міністраў СССР заўваднік «Белавежская пушча» быў рэарганізаваны ў заўвадна-палюўную гаспадарку. Гэта вызначыла і абсалютна іншую мэтавую накіраванасць новаўтворанай структуры – стварэнне максімальна высокай колькасці палюўных жывёл, у першую чаргу капытных, для арганізацыі рэгулярных палюванняў для розных высокапастаўленых асобаў. Егерская ахова і таксідэрычная майстэрня былі вылучаны з навуковага

аддзела, лісніцтвам сталі даводзіцца нормы планавай нарыхтоўкі драўніны. Праца навуковага аддзела была пераарыентавана ў асноўным на вывучэнне жывёл – аб'ектаў палювання. Былі слынены ўсе віды ўлікаў птушак, акрамя ўліку птушчой, цецюроўкі, слонка і качка, адменена залаўненне картка назіранняў і відзенне палівыя дэнкаў. Па сутнасці, арніталогічныя даследаванні, рэалізаваны на дзесяцігоддзі, былі слынены адміністрацыйным шляхам. Калі супаставіць факты і даты, можна меркаваць, што менавіта з прычыны такога неспрыяльнага ходу падзей В.Ф. Гаўрына быў вымушаны пакінуць Белавежскую пушчу. Месяцам яго новай працы стаў Казахстан.

За 11 гадоў працы ў пушчы Васіль Федаравіч сабраў вялікі аб'ём матэрыялаў пра птушак гэтага ліснога масіву і яго ваколіцаў. Аднак задуманая ім капітальная праца «Птушкі Белавеж-

скай пушчы» так і не была надрукавана. Незакончыты рукапіс гэтай манаграфіі (з недапісанымі характарыстыкамі часткі відаў атраду вераб'інападобных) у выглядзе навуковага справаздачы быў перадрукаваны на пішучай машындзе ў некалькіх экзэмплярах. Адрін з іх застаўся ў бібліятэцы Белавежскай пушчы, адкуль бясследна знік ужо ў канцы мінулага стагоддзя, другі быў перададзены ў Мінск, у аддзел заалогіі і паразіталогіі Акадэміі навук.

Самастойнае навуковае значэнне мае збор карткаў біялагічнага апісання здабытых птушак; кожная картка змяшчае шматлікія звесткі пра ўмовы здабычы экзэмпляра, яго масу, памеры, змесціва страўніка, навунісавы параграф і іншае. Калі тысячы такіх карткаў разам з калекцыяй птушак захоўваюцца ў заалагічным музеі МДУ, аднак вядома, што іх было значна больш.

Далейшы лёс В.Ф. Гаўрына з 1958 па 1964 г. быў звязаны з Казахстанам, дзе ён у прыватнасці прыняў удзел у напісанні вядомай 5-томнай працы «Птушкі Казахстана». Потым кароткі час працаваў у г. Іркуцку, затым у г. Кірае, займаўся ў асноўным пытаннімі навуковай арганізацыі палюўнай гаспадаркі. З 1968 г. В.Ф. Гаўрына заняў пасаду дырэктара Цэнтральнай навукова-даследчай лабараторыі палюўнай гаспадаркі Расійскай Федэрацыі, дзе працаваў да канца жыцця і адначасова з'яўляўся членам рэдкалегіі вядомага часопіса «Палюванне і палюўная гаспадарка». Адміністрацыйная праца ў гэты перыяд не дазваляла шмат увагі ўдзяляць непасрэдным заняткам навукай, аднак высока творчы патэнцыял вучонага дазволіў яму і ў гэты час напісаць шэраг прац па прыкладнай заалогіі і экалогіі. Агульная колькасць надрукаваных прац В.Ф. Гаўрына дасягае 100, у тым ліку не менш як 15 прысвечаны птушкам Белавежскай пушчы.

У памяць сучаснікаў, якім давялося асабіста ведаць В.Ф. Гаўрына, ён застаўся абалытым, вясёлым і жыводародным чалавекам, для якога захапленні прыродай і палюваннем былі злыта ў адзінае цэлае з яго прафесійным заняткам... Яго жыццё трагічна абарвалася пад час купання ў спякотны летні дзень 27 чэрвеня 1975 г. ля горада Краснаярск...

Пазней гэтая справаздача была ў значным аб'ёме выкарыстана А.У. Федосіным і М.С. Долбікам пры напісанні кнігі «Птушкі Беларусі», што ўбачыла свет у 1967 годзе. Спасылкі на матэрыялы В.Ф. Гаўрына ў гэтай кнізе ёсць звычайна на кожнай старонцы.

Яшчэ адзін істотны складнік навуковай спадчыны В.Ф. Гаўрына, які не страціў свайго значэння да нашага часу, – гэта сабраны пад яго кіравніцтвам калекцыя птушак Белавежскай пушчы ў выглядзе стандартных калекцыійных «птушак». На жаль, калекцыя была вывезена за межы Беларусі і перададзена ў Маскву, дзе сёння захоўваецца ў заалагічным музеі Маскоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта. Па нашых падліках, у фонды гэтага музея паступіла ў той час больш за тры тысячы птушак з Белавежскай пушчы. На сёння гэта – найбольшы па аб'ёму збор птушак з заходніх абласцей Беларусі.

Dr Vasil Grychuk and Mikalaj Cherkas continue the rubric "From the history of Belarusian ornithology". This story is about Vasil F. Gauryn (1918–1975), the first in the after war period deputy director for science of Belavezhskaia pushcha. During his 11 years in this position, Vasil Gauryn collected extensive material about birds of prey and grouses of this forest and its vicinities. But the fundamental work "Birds of Belavezhskaia pushcha" that he conceived was never published.

ЦІ ЛЮБЯЦЬ ПТУШКІ АЎТАМАБІЛІ?

Ігар БЫШНЁЎ

Фота аўтара

казорак, а затым – іноў у бой... Калі дырэктар метзастанцыі ўпершыню расказаў нам пра гэтую дзівооўную птушку, ён усломніў і пра ката, у якога таксама былі свае прыхільнасці. У прыватнасці, гэты коцік вельмі любіў аўтамабілістаў, асабліва птушак. І лакуль птушка скакала па машыне, коцік поўз, і куды вы думаеце? Правільна, да аўтамабіля. Толькі птушка заўжды паспявала і коціка падмануць, і па машыне паскакаць. Так расказаў нам дырэктар метзастанцыі.

Назаўтра мы прыляцелі знаёміцца. І убачылі, што адлегласць паміж птушка-аўтагоншчыкам і катом – заўзятым балельшчыкам, за мінулыя суткі значна зменшылася да мінімальна магчымай. У пліскі практычна ўвесь хвост быў выраваны. Пралала акраса! Ну і што, гапоўнае – не маркоціцца. Пакуль мы жывыя, усё, што патрэбна, – гэта аўтамабіль, колы, капоты, люстэркі... Пакуль б'еца сэрцайка!

Гэтая гісторыя, вядома ж, мае сваё тлумачэнне. Самец пліскі ахоўваў гнездо, ахоўваў так сумленна, што кожны раз біўся з віртуальным супернікам з люстэрка. І кожны раз перамагаў! Ну і, нарэшце, выдатна, калі ў шэбе ёсць машына!

"Do birds like cars?" is a story by Dr Ihar Byshniou about an unusual behaviour of a male white wagtail which fought with reflections in car mirrors during whole breeding season.

ЛЕМІНГІ?!?
ДЫК ГЭТА
Ж ДРАПЕЖНІКІ

Некаторыя рыбы выскакваюць з вады на вышыню 2–5 метраў і затым лаяцца у лаватры насамомых.

У дзёноскі перыяд зямля ўяўляла сабою сукупнасць разнастайных вадаёмаў.

Для падтрымка жыцця ёй (рыбе), як і ўсім жывёлам, вядома, патрэбен кісларод – па сутнасці, яе дыхальны працэс не так і моцна адрозніваецца ад дыхання наземных жывёлаў.

«Амфібій» дакладна перакладаецца як дваякадыкаўня.

Як і нікельныя жывёлы, ланцэтнік застаецца жывы, калі яго разрэзаць на часткі, і кожная з іх можа вырасці іноў.

Пагадкі: калі корміць птушанятаў, адрываючы ежу.

Планктон і іншыя рыбы.

Чарвякі: зімуюць (!) пад каранямі... Жывуць пад зямлёю, але калі палююць – ходзяць па зямлі.

Таксама травяндным з'явіцца не патрэбнае, таму што яны яго аб'ядуць і ад істэтычнага выгляду нічога не застаецца.

Яйцавым зубам рэтылі прабураюць яйка. Яйцавы зуб – гэта карэнны, малочны зуб.

Кажаны корміцца грызунамі.

Васьміног можа выскакваць з вады і пралятаць некалькі метраў.

Блокі паразітуюць на чалавеку, але частей – на сабакх.

Природа вельмі хітра ўладкавана.

Так, мукі больш сімпатычныя, чым зямнаводныя, але шкода ад іх агромністая.

У бяспозе адбываецца барацьба за выжыванне, з'яданне меншых большымі, дзікіх – драпежнымі.

Зяец з'ядае траву, зайца з'ядае воўк, воўка – тыгр.

Вочы знаходзяцца навукае.

У школе пасля першага звонка вучні думаюць пра збед, а ва ўніверсітэце ніхто не ўспамінае пра сталоску (прыклад умоўнага рэфлексу).

Падрыхтавалі: А.Храмоўні, О.Созыў.

О.Янушкевіч, А.Рыжак (ГрДзУ)

ПТУШКА ГОДА

Крысціна Шышакова, 13 гадоў (Мінск)

Яўген Макаравіч, 14 гадоў (Стаўбіцкі р-н)

Наталля Закрэўская, 16 гадоў (Наваполацк)

Алёна Хмарун, 8 гадоў (Светлагорск)

Анастасія Ільінова, 14 гадоў (Віцебск)

Вольга Бажко, 11 гадоў, Ксенія Смалічкова, 12 гадоў (Мінск)

Юлія Гамава, 13 гадоў (Салігорск)